

ANNA BOGUSZEWSKA, ANNA MAZUR (red.) *Wybrane problemy edukacji plastycznej dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013, ss. 173

W bieżącym roku ukazała się nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej wartościowa praca, omawiająca aktualne problemy edukacji plastycznej dzieci i młodzieży. Dla każdej osoby, której bliska jest doniosłość roli wychowania w życiu społecznym jak i jednostkowym, lektura ta stanowi istotną pozycję. Praca ta zasługuje na zainteresowanie także z punktu widzenia artysty plastyka, z uwagi na poruszone kwestie związane z twórczością. Warto zatem przybliżyć jej treść oraz zapoznać się z głównymi postulatami w niej sformułowanymi. Na tle obecnie zawirowanych i pełnych sprzeczności czasów, w których już od najmłodszych lat dzieci są bombardowane reklamowymi obrazami gotowych produktów „*must have*”, ciężko nakłonić je, by same podejmowały próby wykorzystania własnych sił w działalności plastycznej, by nie koncentrowały się na trybie życia „*instant*”, a odnalazły cel w budowaniu własnej kreatywności. Z drugiej strony, oferta konkurencyjna dla panującej popkultury, w postaci chociażby muzeów, musi stawać w szranki z masowymi festiwalami muzycznymi, oferującymi produkt kulturowy, który trudno zaliczyć do kultury wysokiej. We współczesnym konsumpcyjnym świecie, pełnym zmultiplikowanych do granic możliwości produktów, doświadczenie przez ucznia indywidualnego tworzenia, poprzez które może wyrazić własne „*ja*” wydaje się dla jego autentycznej tożsamości bezcenne i nieodzowne, paradoksalnie tym bardziej na tle popkulturowej mody i ogromnych medialnych możliwości zwracania na siebie uwagi. Jak zatem uwrażliwiać ucznia dla jego dobra na sztukę i to w toku formalnej edukacji traktowanej przez niego często jako przykry obowiązek? Odpowiedź znajduje się w opisanych przykładach, odwołujących się do elementarnych zasad posługiwania się alfabetem kulturowym, poprzez oswajanie ze sztuką na zasadzie dialogu z uczniem w ramach zajęć szkolnych.

Recenzowana praca składa się z dwóch, symetrycznych pod względem objętości, części: pierwsza ujęta w kilku artykułach, jak już sygnalizuje sam tytuł części, skupia się na podstawach teoretycznych edukacji plastycznej. Natomiast druga część opiera się na wieloletnich doświadczeniach z dziedziny edukacji plastycznej, owocujących propozycjami optymalnych rozwiązań, dotyczących transpozycji teorii i empirii w praktyce. Jak sami autorzy podkreślają, lektura ta jest przydatna dla nauczycieli plastyki, a także innych osób chcących zapoznać się z analizą ewolucji postrzegania roli edukacji plastycznej oraz z wynikami badań służącymi rozwijaniu tej wiedzy. Czytelnik znajdzie również inspirujące propozycje rozwiązania zadania plastycznego, które ma na względzie każdy stopień predyspozycji plastycznych ucznia, dzięki czemu w toku procesu twórczego ograniczona została możliwość odczuwania przez niego frustracji na rzecz przyjemności płynącej z akceptacji rezultatów własnej pracy. Stanowi to furtkę do zainteresowania sztuką, jako środkiem doświadczania tego, co promuje i do czego dąży popkultura gloryfikująca odczuwanie przyjemności. Praca przypomina podstawowe cele stojące przed edukacją plastyczną i nauczycielem prowadzącym nauczanie w zakresie plastyki w szkole podstawowej i gimnazjum oraz przed studentami przygotowującymi się do takiej roli, a także może zainteresować rodziców, opiekunów i wychowawców. Autorzy pracy wychodzą z założeń rozwoju estetycznego jako elementu kształtującego osobowości dzieci i młodzieży, przeprowadzają analizę teoretycznego i praktycznego wymiaru kultury plastycznej, dalej zakładają przygotowanie do odbioru dzieła sztuki oraz, co niezwykle istotne, wskazują sposoby przekładu teorii na praktykę.

Już w pierwszym artykule książki, zatytułowanym „Wychowanie artystyczne dzieci i młodzieży a kultura plastyczna”, autor – Marek Mariusz Tytko, akcentuje wymóg specjalistycznego rodzaju podejścia wychowawczego przy wychowaniu artystycznym, mimo że, jak podkreśla, wychowanie to stanowi tylko część ogólnego wychowania. Odwołując się do źródeł znaczeniowych, w interesujący sposób omawia właściwe zastosowanie terminologii w odniesieniu do „wychowania plastycznego” i „kultury plastycznej”, występujących na tle łacińskich terminów *kultura*, *paideia*, *humanitas*, jako desygnatów „ukulturalnienia” oraz wzrostu człowieczeństwa. Sygnalizuje jednocześnie możliwość pułapki w odniesieniu do posługiwania się terminem „wychowanie estetyczne” na tle greckiego *aísthesis*. Przypomina jednocześnie o funkcji kształtującej, jaką pełni kultura i wychowanie plastyczne w życiu każdego człowieka, poczynając od najbardziej podatnego na wpływy okresu, czyli dzieciństwa, determinującego w znacznym stopniu przyszłą jego dorosłość. W swoich rozważaniach autor pochylił się również nad kodem plastycznym w komunikacji plastycznym i rolę, jaką pełni wyposażenie człowieka w umiejętność posługiwania się nim.

Drugi artykuł traktuje o „Przeszłości i przyszłości polskiej edukacji plastycznej – jej znaczeniu dla współczesności”. Autorka, Anna Boguszewska, w zarysie koncepcji wychowania estetycznego, odwołuje się do pojmowania człowieka jako „stworzenia estetycznego – *homo aestheticus*” i w tym kontekście zaznacza nieodzowność wychowania estetycznego ze względu na zarówno potrzeby kreacyjne jednostki, jak i terapeutyczność sztuki. Nakreślone zostają idee edukacji polskiej w okresie powojennym na przykładzie poglądów czołowych przedstawicieli rodzimej nauki pedagogiki. Kolejną kwestią, której przygląda się A. Boguszewska jest dorobek polskiej edukacji plastycznej i przedstawia rozwój międzywojennego przedmiotu „rysunek” poprzez „wychowanie plastyczne” z lat 60. ubiegłego wieku, dalej „plastykę” w okresie o dekadę późniejszym, aż do „sztuki” z 1999 r. wraz z analizą ewolucji metod i założeń tego wychowania. Ostatnim niezwykle ciekawym zagadnieniem, będącym w tym artykule przedmiotem rozważań autorki, jest kompetencja nauczyciela plastyki w świetle zmian oświatowych z 1999 r., przedstawiona w sposób kompleksowy i z uwzględnieniem współczesnych wieloaspektowych wyzwań pedagogicznych.

Problem „semantyczności rysunku dziecka” rozważa w kolejnym artykule Urszula Szuścik pod kątem różnych klasyfikacji. Następnie wyraża własne zapatrywania na temat twórczości dziecka jako procesu, którego wynikiem jest kształtowanie znaku plastycznego i nadawanie mu właściwego znaczenia. Przyjmuje, że zmiany reakcji i zachowań dziecka, a w tym także jego język oraz rysunek, ukierunkowuje znak. Mowa natomiast stanowi – jak wskazuje – system znaków konwencjonalnych, które wpływają na budowanie strony znaczeniowej obrazu przedmiotu w dziecięcym rysunku. Opisując korelację rysunku z nabywanymi zdolnościami mowy, autorka prezentuje stanowisko, zgodnie z którym w miarę rozwoju dziecka słowo wspomaga restrukturyzację jego formy rysunkowej ku coraz bardziej złożonym kształtom.

Kolejny interesujący wywód dotyczy „Eksperymentalnych badań możliwości twórczych dzieci i młodzieży”, a przedstawiony został przez Romualda Tarasiuka. Punktem wyjścia rozważań jest doniosła rola, jaką odgrywa wyobraźnia w twórczości plastycznej dzieci i młodzieży, a której obserwację przeprowadzono w toku trzech eksperymentów. Wyniki pierwszego eksperymentu wskazują, że wraz z rozwojem dzieci następuje dynamiczny rozwój wyobraźni odtwórczej kosztem twórczej wyobraźni. Natomiast, efektem drugiego eksperymentu było potwierdzenie, że wprowadzenie działań stymulujących rozwój wyobraźni w toku zajęć z rysunku dla studentów spowodowało wzrost poziomu wyobraźni. Dowodzi to zależności pomiędzy jakością proponowanych rozwiązań plastycznych a zastosowanymi metodami pedagogicznymi.

„Rozwijanie wrażliwości percepcyjnej jako podstawowy element przygotowania do odbioru dzieła sztuki” to tytuł artykułu Anny Mazur, wychodzącej z założenia, że jednym z ogniw dydaktyczno-wychowawczych przygotowujących do czynnego i świadomego uczestnictwa w życiu kulturalnym społeczeństwa jest edukacja plastyczna. Jakość filtru sensorycznego, jako jednego z trzech elementów osobowości decydujących o odbiorze dzieł sztuki, uwarunkowana jest rozwojem wrażliwości percepcyjnej na wszystkie cechy świata form wizualnych. Tematyka ta wiąże się z problematyką wskazanego wyżej artykułu Urszuli Szuścik, ponieważ A. Mazur podkreśla, że sprawność spostrzeżeniowa na poziomie operacyjnym jest, poza uwarunkowaniami społecznymi, mocno związana z rozwojem mowy, a więc możliwością nazywania spostrzeganych zjawisk. Podaje równocześnie dostępne sposoby kształtowania spostrzegania od najmłodszych lat.

Część pierwszą zamyka artykuł Małgorzaty Stępnik, zawierający rozważania na temat „Forma jako symptom relacji społecznych w kontekście Adolfa Loosa rozważań nad ornamentyką”. Autorka w ciekawy i barwny sposób przybliżyła myśli A. Loosa dotyczące architektury, zdobnictwa i sztuki w ogóle, przede wszystkim koncentrując się na głoszonej przez niego krytyce ornamentu jako marnotrawstwu, przeżytku, który wreszcie stwierdził, że „brak ornamentu jest oznaką władzy intelektu”. Z drugiej strony, czytelnik może się zapoznać z weryfikacją teoretycznego dorobku A. Loosa, zgodnie z którą ornament pozwala poznać mapę społecznych zależności, podobnie jak każda forma w sferze sztuki jest ich oznaką i symbolem. Dodatkowo przedstawiona została moc sprawcza formy w budowaniu i utrwalaniu porządku społecznego.

Nakreślona w pierwszej części problematyka dotycząca teoretycznych aspektów edukacji plastycznej, w drugiej części książki, zatytułowanej „Z poszukiwań praktycznych rozwiązań kształcenia plastycznego”, znajduje także konstruktywne propozycje praktycznych sposobów postępowania.

Tę drugą część otwiera komentarz Urszuli Szuścik na temat „Nowej podstawy programowej przedmiotu ‘plastyka’”. Po przytoczeniu podstaw programowych edukacji szkolnej, gimnazjalnej w zakresie plastyki (wraz z komentarzem wskazującym rozwijane kompetencje, takie jak np. świadomość kulturowa), autorka we własnym komentarzu podaje, jak interpretować nową podstawę w praktyce. Zaznacza także, że w porównaniu ze starą podstawą, nowa bardziej szczegółowo określa cele edukacji, jednak nadal czyni to w zbyt ogólnym charakterze.

Romuald Tarasiuk w swoim drugim artykule „Analiza rodzajów, cech i sposobów pracy wyobraźni niezbędnych w twórczości plastycznej (teoria i praktyka)” przedstawił, w ciekawy i kompleksowy sposób liczne przykłady definiowania rodzajów wyobraźni i ich cech, różnorodność, cechy pozytywne, negatywne wynikające z rozróżnień prezentowanych przez szerokie spektrum poszczególnych autorów. Autor załącza ilustracje wytworów plastycznych studentów wykonane podczas zajęć z metodyki edukacji plastycznej, unaoczniające wpływ takich cech, jak płynność, giętkość oraz oryginalność wyobrażeń na poziom wyobraźni.

Kolejnym artykułem Anny Boguszewskiej, piszącej także w części pierwszej książki, są „Podstawy planowania aktywności artystycznej dzieci i młodzieży”, a rozważania wychodzą z założenia o istotnym znaczeniu struktury lekcji w procesie dydaktycznym. Anna Boguszewska przedstawia model lekcji oparty na cyklu organizacyjnym, realizującym wszystkie rodzaje ćwiczeń programowych, model lekcji problemowej, podczas której uczeń prezentuje wiedzę związaną z określonym zagadnieniem, a także model lekcji ekspresyjnej, będącej pracą ćwiczeniową, łączącą teorię z umiejętnościami praktycznymi oraz poznawania racjonalnego i przeżywania emocjonalnego.

„Aha! Rozkosz łamania wyobraźni” to pogodny tytuł równie pozytywnego tekstu Katarzyny Bauer, traktujący o potencjale łamania stereotypowego rozwiązania. Podane i omówione zostały cztery przykładowe tematy do pracy z uczniami, które przez swoją kreatywną możliwość różnorodnej interpretacji umożliwiają osiągnięcie w pełni indywidualnej ekspresji, co w wyraźny sposób unaoczniają dołączone reprodukcje prac uczniów.

Przedostatni tekst, zatytułowany „Projekty artystyczno edukacyjne jako przedmiot kształcenia na studiach plastycznych przygotowujących do zawodu nauczyciela”, napisany przez Barbarę Niścior, podaje na tle współczesnych wyzwań edukacji plastycznej opis i założenia sytuacji twórczej, stanowiącej uniwersalną metodę pracy. Autorka prezentuje dwa projekty artystyczno-edukacyjne, opracowane i zrealizowane w ramach zajęć na studiach II stopnia wraz z konspektami oraz dokumentacją fotograficzną, pozwalające zapoznać się z niewątpliwie ciekawymi efektami, pełnymi oryginalności i bogactwa wyrazu, dowodzących m.in. pogłębionej autoekspresji i myślenia twórczego.

Całość kończy artykuł Anny Boguszewskiej „Radość tworzenia. Znaczenie plastycznych zajęć pozalekcyjnych”, w którym autorka przypomina, że nieraz jedyną możliwością dla ucznia przygotowania do odbioru i tworzenia kultury stanowią lekcje plastyki. Dlatego, ze względu na uwarunkowanie procesu dydaktycznego w szkole od limitów czasowych i systemu ocen, właściwe jest prowadzenie zajęć pozalekcyjnych. Zajęcia te prowadzone są w warunkach bardziej sprzyjających rozwojowi ekspresyjności, percepcji i wyobraźni. Podane zostają dwa scenariusze wykorzystujące różne techniki wpływające na m.in. poznanie właściwości wykorzystywanego materiału, zdolności ekspresyjne, współpracę zespołową, radość tworzenia.

Warto polecić zapoznanie się z omówioną książką, ponieważ pomimo fachowości poruszanych zagadnień, cechuje ją nieskomplikowany język, dzięki czemu może być w pełni zrozumiała również przez początkujących pedagogów. Jednocześnie, stanowi ciekawą lekturę dla każdego, ze względu na swoją formułę, którą tworzą zazwyczaj kilkustronicowe artykuły różnych autorów opisujących swoje zainteresowania w różnorodny sposób, właściwy indywidualnemu stylowi każdego z nich, przez co lektura niewątpliwie nie jest monotonna. Dokonane w niej szczegółowe prezentacje założeń teoretycznych oraz dokumentacje przebiegu realizacji pozwalają na kompleksowe zapoznanie się z niewątpliwie ciekawymi propozycjami zajęć plastycznych, szanujących cele pedagogiki psychologicznej, a także z powodzeniem mogące służyć do arteterapii. Stanowią one w znacznej mierze odejście od starych schematów edukacyjnych, przez co posiadają walor edukacji przyszłości, która stawia na kreatywność i podmiotowość człowieka.

Anna Sokołowska